

3. Życie chrześcijańskie: Chociaż Piotr jest widzialną głową Kościoła i choć jest za niego odpowiedzialny, to jednak cały Lud Boży jest odpowiedzialny za skuteczne budowanie ziemskiej rzeczywistości tegoż Kościoła. Według wskazówek Chrystusa to budowanie tylko wtedy będzie skuteczne, jeśli w nim będzie mniej słów, a więcej działania, więcej chrześcijańskiej dobroczynności. Ona jedna bowiem tylko świadczy wyraźnie o naszej przynależności do Kościoła.

R E C E N Z J E

OBRZĘDY POGRZEBU dostosowane do zwyczajów diecezji polskich, Księgarnia św. Jacka, Katowice 1977, stron 320.

Zgodnie z uchwałą, podjętą na 161 Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski, od dnia 1 listopada 1978 r. będą obowiązywać w naszym kraju nowe obrzędy pogrzebu chrześcijańskiego. Wprowadzenie ich wymaga jednak gruntownego przygotowania tak ze strony sprawujących liturgię żałobną jak i w niej uczestniczących. Dobrze więc się stało, że mamy już w ręku wydany przez Księgarnię św. Jacka w Katowicach nowy rytuał pogrzebowy: *Obrzędy Pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. Można będzie zatem wcześniej zapoznać się z tekstami liturgicznymi oraz przeciwżyć nowe śpiewy, przewidziane w ramach liturgii żałobnej.

Część wstępną Obrzędów Pogrzebu stanowi Wprowadzenie teologiczne i pastoralne. Omówione w nim ważniejsze elementy liturgii pogrzebowej, podano zasadnicze wskazówki duszpasterskie, włączone tu zostały również ogólne postanowienia Konferencji Episkopatu Polski odnośnie adaptacji odnowionego rytu pogrzebowego do zwyczajów polskich.

Dwa początkowe rozdziały: I i II zawierają nowe, dotąd nie stosowane nabożeństwa żałobne, nie związane ściśle z samym pogrzebem. Są to: Nabożeństwo Słowa Bożego przy zmarłym oraz Modlitwa nad ciałem złożonym do trumny. Pierwsze z nich może zastąpić tę część pogrzebu, którą odprawia się w domu zmarłego, ewentualnie można je odprawić w kościele, gdy podczas pogrzebu nie ma Mszy św. Zasadniczy trzon tych nabożeństw stanowi śpiew psalmu, czytanie biblijne i modlitwa; w wypadku nabożeństwa Słowa Bożego jest to modlitwa litanijna dziękczynno-błagalna.

Pogrzeb zarówno dorosłych jak i dzieci może przybrać trojakią formę. Pierwsza forma pogrzebu dorosłych, którą podaje rozdział III Obrzędów, przewiduje do odprawienia trzy stacje: w domu zmarłego, w kościele i przy grobie, połączone procesjami: z domu do kościoła i z kościoła na cmentarz. Z ważniejszych a równocześnie nowych elementów liturgii pogrzebowej należy tu wymienić m. in.: pozdrowienie wiernych, zgromadzonych przy trumnie zmarłego, złożenie przez kapłana wyrazów współczucia dla rodziny zmarłego, modlitwa za pogrążonych w żałobie. Podczas obu procesji zapro-

ponowano obok śpiewu psalmów, pieśni czy odmawiania różańca, także modlitewne skupienie. Część obrzędów pogrzebowych, odprowadzanych w kościele, wypełnia przede wszystkim Msza św. lub zamiast niej, bądź też w łączności z nią część oficjum za zmarłych (Jutrznia albo Nieszpory), ewentualnie sama tylko liturgia Słowa Bożego. Drugą część stanowi tzw. „Ostatnie pożegnanie”, które „... nie oznacza oczyszczenia zmarłego z win, co dokonuje się raczej przez Ofiarę Eucharystyczną, lecz wyraża ono ostatnie pożegnanie, jakie wspólnota chrześcijańska oddaje swemu członkowi, zanim jego ciało będzie wyniesione i pogrzebane” (ss. 12—13).

Rozdział IV zawiera drugą formę pogrzebu, obejmującą stacje: w kaplicy cmentarnej lub w domu przedpogrzebowym, gdzie odbywają się obrzędy i modlitwy wstępne, liturgia słowa i ostatnie pożegnanie i skąd wyrusza procesja do grobu, oraz stację przy grobie.

Bardzo rzadkie zastosowanie będzie miała w naszych warunkach trzecia forma pogrzebu, zawierająca tylko jedną stację.

Rozdział V Obrzędów przewiduje dwojakiego rodzaju obrzęd dla tej formy pogrzebu, zależnie od tego, czy odprawiać się on będzie tylko w kaplicy cmentarnej (w domu przedpogrzebowym lub w domu zmarłego) czy też tylko przy grobie.

W rozdziale VI podano osobny obrzęd, związany z wprowadzeniem ciała do kościoła, jeżeli bezpośrednio po nim nie następuje liturgia pogrzebowa.

Treścią dalszych rozdziałów (VII—IX) są 3 formy pogrzebu dzieci, obejmujące stacje analogicznie, jak przy pogrzebie dorosłych. Modlitwy, większość śpiewaków i wezwania kapłana dostosowane są do rzeczywistości zmarłego dziecka, przy czym niektóre modlitwy i wezwania — a zwłaszcza obrzęd ostatniego pożegnania — przeznaczone są na pogrzeb dziecka ochrzczonego, inne zaś na pogrzeb dziecka nie ochrzczonego.

W ostatnim, X rozdziale Obrzędów zamieszczono różne teksty, które można wybrać w czasie nabożeństwa Słowa Bożego przy zmarłym, przy nawiedzeniu ciała zmarłego, w różnych momentach pogrzebu, a także podczas odprawiania oficjum żałobnego. Znajdujemy tu więc cały szereg modlitw, dostosowanych do różnych sytuacji zmarłego, teksty i melodie pieśni na ostatnie pożegnanie, dodatkowe formuły modlitwy powszechnej, litanie za zmarłych, ostatnie pożegnanie dziecka nie ochrzczonego, modlitwy przy poświęceniu krzyża nagrobnego, kwiatów i lampek na groby oraz bogaty zestaw czytań biblijnych zarówno dla pogrzebu dorosłych jak i dzieci.

Całość Obrzędów Pogrzebu zamyka Dodatek, w którym umieszczono część oficjum za zmarłych: Jutrznie (dawniejsza nazwa *Laudes*) i Nieszpory, będące polskim tłumaczeniem odpowiednich tekstów z *Liturgia Horarum*.

Przeglądając pobieżnie Obrzędy Pogrzebu trzeba zauważyć przede wszystkim nowe ujęcie teologii śmierci chrześcijanina i samego pogrzebu chrześcijańskiego. „W obrzędach pogrzebowych swoich dzieci Kościół obchodzi z wiarą paschalne misterium Chrystusa i modli się, aby ci, którzy przez chrest zostali wszczępieni w śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa, z Nim przeszli przez śmierć do życia. Muszą oni przejść oczyszczenie duszy, aby mogli być przyjęci do grona świętych i wybranych w niebie, w ciele zaś będą oczekiwać błogosławionej nadziei przyjścia Chrystusa i zmartwychwstania umarłych” (s. 9). Myśl ta przewija się w całej liturgii pogrzebowej, w której nie ma już mowy o lęku przed sądem czy karą ognia piekielnego; podkreśla się raczej przyszłe zmartwychwstanie ciała, udział w chwale uwielbionego Chrystusa, radość życia wiecznego, obcowanie ze świętymi, nadzieję spotkania wszystkich u Ojca w niebie. Nie mówi się także o samej tylko duszy zmarłego, lecz poleca się Bogu w modlitwach całego człowieka, prosząc dla niego o miłosierdzie i odpuszczenie grzechów. Wszystkie psalmy w liturgii żałobnej kończą się doksologią *Chwała Ojcu (Gloria Patri)*, a nie jak dotąd prośbą *Wieczny odpoczynek (Requiem aeternam)*.

Nowością jest również — poza wskazanymi wyżej — podana we Wpro-

wadzeniu możliwość odprawiania obrzędów pogrzebowych w wypadku, gdy odbywa się palenie zwłok zmarłego. Konferencja Episkopatu Polski nie zajmuje tutaj na ten temat swego stanowiska. Zezwala natomiast na pogrzeb dziecka nie ochrzczonego, na pierwszym miejscu stawia fioletowy kolor szat liturgicznych przed czarnym przy odprawianiu pogrzebu dorosłych, a nawet dopuszcza możliwość użycia szat białych, jeżeli zmarły przed śmiercią o to prosił.

Biorąc pod uwagę opracowanie samego tekstu liturgicznego, należy m. in. wskazać na zestawienie obok siebie kilku wersji pozdrowień, modlitw czy śpiewów, co zachęci kapłanów do wyboru tychże, choć powtarzanie tych samych zestawów przy każdej formie pogrzebu zajęło sporo miejsca i poszerzyło objętość książki. W wypadku podawania kilku wersji danego tekstu po każdej z nich dano odnośnik do dalszego ciągu obrzędów, co stanowi nowość w polskich wydaniach ksiąg liturgicznych.

Sam format Obrzędów jest zgrabny i bardzo praktyczny, łatwo mieści się w kieszeni sutanny lub płaszcza. Na twardą okładkę nałożono ochronną, czarną plastikową obwolutę, co zabezpieczy książkę przed szybkim zniszczeniem. Szkoda tylko, że wstążki-zakładki wykonano z niezbyt mocnego materiału i wybrano kolory łatwo brudzące się.

Obrzędy Pogrzebu, które zasługują przede wszystkim na szersze opracowanie teologiczne, powinni nabyć nie tylko kapłani czy organiści, ale także i ci spośród świeckich, którzy pełnią rolę prowadzących śpiew ludu podczas pogrzebu. Zgodnie ze wskazaniem biskupów polskich mogą oni odtań — za zezwoleniem proboszcza — przewodniczyć obrzędowi pogrzebowym w domu i procesji do kościoła, o ile niemożliwa jest tam obecność kapłana; mogą też przewodniczyć nabożeństwu Słowa Bożego przy zmarłym. Powstaje tylko pytanie: czy nakład 25 000 egzemplarzy zdoła zaspokoić wszystkie potrzeby duszpasterskie w tym względzie?

Kraków

KS. STANISŁAW DADAK

Ks. Stanisław Grzybek

A. D. H. MAYES, *Israel in the period of the Judges*, London 1974, stron 156.

Omawiana praca została wydana jako 29 tom drugiej serii studiów nad teologią biblijną (*Studies in Biblical Theology*), wydawanych w Londynie, a pomyślanych jako pomoc dla tych, którzy studiując Pismo św., pragną lepiej i głębiej zrozumieć zawartą w nim teologiczną treść.

Autor interesującej nas monografii, wychodząc z założenia, że księga Sędziów należy do dzieła deuteronomistycznego i została ostatecznie zredagowana w VI w. przed Chr. (dokładnie 561 r.), na samym początku uściśla w jakim sensie będzie dalej w swojej pracy posługiwał się terminem „Izrael”. Oczywiście, że nie odnosi go ani do mieszkańców północnego królestwa, ani do mieszkańców Judei, ale pod tym wyrażeniem rozumie „świętą konfederację dwunastu szczepów, zjednoczonych ku czci Jahwe w zwykłym sanktuarium” (s. 4). Z takiego wychodząc założenia, wydaje się, że autor opowiada się za koncepcją M. Notha, który utrzymuje, że „Izrael przed powstaniem monarchii, był federacją dwunastu szczepów zbudowaną na wzór późniejszych amfiktyonii greckich” (s. 4). Czy ta hipoteza jest w zupełności słuszna, trudno na to w tej chwili odpowiedzieć, niemniej stanowi ona jakąś próbę rozwiązania trudności, odnośnie wspólnotowego życia pokoleń, które pod wodzą Jozuego wkroczyły na początku 12 w. przed Chr. do Kanaanu. Chociaż hipoteza przyczynia się dość dobrze do zrozumienia rozwoju religii izraelskiej i prawodawstwa szczepowego przed uformowaniem się w Izraelu